

کارت ۱

ستایش
به نام خداوند جان و خرد

بخش یکم پرسش‌ها

۱) واژه‌های زیر را معنا کنید.

کیوان، سپهر، فروزنده، ستودن، میان، برنا

۲) جدول زیر را پر کنید.

واژه	معنی	جمع
مَلِک	آ	ملوک
مَلْک	فرشته	ب
پ	پادشاهی	—
مِلْک	ت	املاک

پاسخ:

- سیّاره‌ی زحل / آسمان / روشن کننده / مدح کردن، ستایش کردن / وسط، کمر، درون، بین / جوان، زیبا و خوب
- آ: پادشاه / ب: ملائک / پ: مُلک / ت: زمینِ کسی

ستایش بهنام خداوند جان و خرد

بخش دوم پرسش‌ها

۱) کدام جمله‌ی بیت زیر با دو خوانش متفاوت دو معنای

متفاوت دارد؟

«ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی

نروم جز به همان راهی که تو ام راه‌نمایی»

۲) بیت کدام گزینه با بیت زیر **قرابت معنایی** دارد؟

«نیابد بدو نیز، اندیشه راه / که او برتر از نام و از جایگاه»

آ) لیکن دل و جان و عقل در تو

ب) گم گشت همه به یک زمانم

پ) ای جان تو جانم را از خویش خبر کرده

ت) اندیشه‌ی تو هر دم در بنده اثر کرده

۳) **سنایی** در چه قرنی می‌زیست؟ سه اثر او را نام ببرید.

پاسخ:

۱. تو ام راه‌نمایی؛ «تو راه‌نمای من هستی و باشی»، یا «تو مرا راه‌نمایی کنی».

۲. ابیات صورت سؤال و آ، در بیان این مفهوم که عقل انسانی نمی‌تواند خداوند را چنان که باید درک کند، قرابت معنایی دارند.

۳. قرن‌های پنجم و ششم / حدیقة الحقیقه، کارنامه‌ی بلخ، سیرالعباد

الی‌المعاد

زیبایی آفرینش
آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

نکته‌ی آموزشی یک

از سال‌های پیش به یاد داریم که «زبان» وسیله‌ی برقراری ارتباط است و «ادبیات» وسیله‌ی برقراری ارتباط تأثیرگذار. علاوه بر این یاد گرفتیم آرایه‌های ادبی مثل **تشبیه و تشخیص** یا همان «**شخصیت بخشی**» باعث می‌شوند کلام تأثیرگذارتر شود؛ یعنی زبان با استفاده از این آرایه‌ها به ادبیات تبدیل می‌شود.

پرسش

استفاده از **زبان ادبی** را در عبارات زیر توضیح دهید.
«از سال‌های نوجوانی نوسان پاندول ساعت را دوست داشتم. انگار پاندول با این بالا و پایین شدن، به من نشان می‌داد دنیا بالا دارد، پایین دارد، ولی همه‌اش به قیمت گذر عمر ما. انگار پاندول می‌دانست قرار است زندگی من هم، مثل همه‌ی مردم تأثیرگذار دنیا، مدام بالا و پایین شود.»

پاسخ:

استفاده از آرایه‌های ادبی **تشبیه و تشخیص** باعث شده است زبان **متن** به زبانی **ادبی** تبدیل شود. نویسنده در متن برای پاندول شخصیت انسانی قائل شده است چرا که او را «**دانا**» خطاب کرده است. هم‌چنین نویسنده با واژه‌های «**انگار**» و «**مثل**» در متن تشبیه نیز ساخته است.

زیبایی آفرینش

آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است/ سفر

کارت ۲
درس ۱

نکته‌ی آموزشی دو
با آرایه‌ی **تشبیه** آشناییم و می‌دانیم در این آرایه، چیزی به چیزی دیگر تشبیه می‌شود. جدول زیر را به خاطر داریم:

مشبه	مشبه‌به	وجه شبه	ادات تشبیه
رکن اول	رکن دوم	رکن سوم	رکن چهارم
چیزی	به چیزی	به دلیلی	شبهه است.

پرسش

تشبیه‌های دو بیت زیر را توضیح دهید.
«دی واعظکی آمد در مسجد جامع

چون برف همه جامه سفید از پا تا سر

زان سان که خرامد به رَسَنِ مردِ رَسَن‌باز

آهسته خرامیدی و موزون و موقّر»

پاسخ:

جامه‌ی واعظ در بیت نخست در سپیدی به برف تشبیه شده‌است. راه‌رفتن واعظ نیز در بیت دوم در آهسته و موزون و موقّر بودن به راه رفتن مردِ رَسَن‌باز به روی بند تشبیه شده‌است.

زیبایی آفرینش
آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

نکته‌ی آموزشی سه

دو رکن اصلی تشبیه، ارکان اول و دوم آن یعنی **مشبّه** و **مشبّه‌به** هستند که بدون آن‌ها تشبیه شکل نمی‌گیرد. دو رکن دیگر تشبیه را می‌توان از کلام **حذف کرد**. برای مثال، در ترکیب «درخت علم»، «علم» به «درخت» تشبیه شده‌است، اما وجه‌شبهه و ادات تشبیه از کلام حذف شده‌است. در جمله‌ی «وقت، طلاست» نیز «وقت» به «طلا» تشبیه شده‌است، اما این بار هم وجه‌شبهه و ادات تشبیه از کلام حذف شده‌است.

پرسش

تشبیه‌ها را در بیت زیر بیابید.

«بر گل روی تو چون بلبل مستم‌واله

به رخ لاله و نسرین چه تمنا دارم»

پاسخ:

در بیت بالا دو تشبیه وجود دارد. شاعر نخست **چهره‌ی مخاطب** را در یک اضافه‌ی تشبیه‌ی به «گل» مانده کرده و سپس **خود** را به **بلبلی** تشبیه کرده که **عاشق روی** مانند **گل لاله** است. زیبایی این بیت در این است که در گذشته شاعران اعتقاد داشتند بلبل عاشق گل است.

زیبایی آفرینش

آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

نکته‌ی آموزشی چهار

شخصیت بخشی یا همان «تشخیص»، آرایه‌ی ادبی دیگری است که از سال‌های گذشته با یاد داریم. در این آرایه به چیزی غیرانسان، ویژگی انسانی نسبت می‌دهیم.

پرسش

تشبیه‌ها و تشخیص‌ها را در ابیات زیر بیابید.

«ابر بر طرف چمن گریان گریان پوید

لاله بر صحن دمن خندان خندان گذرد

هر سحر کبک چو از راغ خرامد سوی باغ

طفل گویی به شبستان ز دبستان گذرد

گلبن از باد چو زیبا صنمی باده‌گسار

مست و سرخوش به چمن افتان خیزان گذرد»

پاسخ:

در نظر گرفتن صفات «گریستن» و «پویدن» به معنی «دویدن» برای «ابر» و نسبت دادن «خندیدن» به «لاله» و «مست و سرخوش و افتان و خیزان بودن» به «گلبن»، تشخیص است. بیت دوم یک تشبیه دارد، حرکت کبک به سوی باغ، به حرکت طفل به سوی دبستان. دقت کنید «چو» در بیت دوم ادات تشبیه نیست. (چو به معنی وقتی است نه مانند) در بیت سوم «چو» تشبیه «گلبن» به «صنم باده‌گسار» را بیان می‌کند.

زیبایی آفرینش
آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است/ سفر

نکته‌ی آموزشی پنج

یکی دیگر از آرایه‌های ادبی که پیش از این با آن آشنا شده‌ایم، آرایه‌ی «کنایه» است. آرایه‌ی کنایه آن است که عبارتی علاوه بر معنای ظاهری خود، معنایی دیگر هم داشته‌باشد.

برای مثال، وقتی می‌گوییم «در پوستِ خودم نمی‌گنجم»، در واقع می‌گوییم بسیار شادمان و خوشحالم.

پرسش

معنای کنایه‌ی عبارات زیر را بیابید.

- (آ) سر به هوا بودن (ب) هیزم تر به کسی فروختن
 (پ) سیل کسی را چرب کردن (ت) صابون به شکم خود زدن
 (ث) دست روی دست گذاشتن (ج) پشت کسی نماز خواندن

پاسخ:

- (آ) گیج بودن، حواس جمع نداشتن
 (ب) به کسی بدی کردن
 (پ) کسی را با رشوه و امثال آن به سوی خود جذب کردن
 (ت) چیزی را به خود وعده دادن
 (ث) معطل و بیکار نشستن
 (ج) کسی را به رهبری خود پذیرفتن

زیبایی آفرینش

آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

نکته‌ی آموزشی شش

گاه در میان سخن، از چیزی با اغراق و بزرگ‌نمایی صحبت می‌کنیم. این کار هم، اگر به‌جا و درست باشد، می‌تواند کلام را تأثیرگذارتر کند. این آرایه‌ی ادبی را هم پیش از این آموخته‌ایم.

پرسش

اغراق شاعر را در ابیات زیر بیابید.

(آ) صبح چو در گریه‌ی من بنگریست

بر شفق از شفقت من خون گریست

(ب) زین آتشی که عشق به جانم فکنده است

گر آب بگذرد ز سرم باد می‌شود

پاسخ:

در بیت آ، شاعر بیان کرده است آسمان گریه‌ی شدید او را دیده و از شدت غم و غصه‌ای که پیدا کرده است، خون گریه کرده است و علت سرخی آسمان در هنگام طلوع آفتاب هم همین گریه‌ی خونین صبح است.

در بیت ب نیز شاعر بیان می‌کند از شدت حرارتی که در سر دارد، اگر آب از بالای سر او بگذرد تبخیر می‌شود!

زیبایی آفرینش
آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

نکته‌ی آموزشی هفت

گاه به عمد دو واژه را در کلام خود تکرار می‌کنیم. اگر این کار باعث زیباتر شدن کلام باشد، متن را «ادبی» می‌کند. هم‌چنین گاه دو واژه را با ظاهری شبیه هم دارند در کلام می‌آوریم؛ مثلاً «راه» را کنار «ماه» می‌گذاریم و یا «شیر» خوراکی را کنار «شیر» جنگل قرار می‌دهیم. این کار، آرایه‌ی «جناس» را پدید می‌آورد. جدا از این دو آرایه، اگر کاری کنیم که صدای مشخصی در کلام بیشتر به گوش برسد، آرایه‌ی «نغمه‌ی حروف» یا «جادوی مجاورت» را به کار گرفته‌ایم.

پرسش

تکرار، جناس و نغمه‌ی حروف را در ابیات زیر بیابید.
 (آ) خیل خیال خال تو بیند به‌عینه او
 در هر طرف که روی کند دیده‌بان چشم
 (ب) ای جان جان جان جان، ما نامدیم از بهر نان
 برجه، گدارویی مکن در بزم سلطان ساقیا

پاسخ:

در بیت آ نغمه‌ی حرف «خ» مشخصاً به گوش می‌رسد. حداقل جناس نیز بین «خیال» و «خال» بارز است. در بیت ب نیز تکرار «جان» مشخص است.

زیبایی آفرینش

آفرینش همه تنبیه خداوند دل
است / سفر

کارت ۵

درس ۱

نکته‌ی آموزشی هشت

دو آرایه‌ی دیگر را نیز باید بلد باشیم. یکی آرایه‌ی **سجع**، که در آن نویسندگان در انتهای جملات متن خود کلمه‌هایی را می‌آورد که مانند قافیه در نظم است؛ و دیگری آرایه‌ی «**مراعات نظیر**» که در آن شاعر یا نویسندگان از واژه‌هایی استفاده می‌کند که در یک شبکه‌ی معنایی می‌گنجند.

پرسش

کدام واژه‌های عبارات زیر با هم سجع دارند؟ کدام واژه‌ها مراعات نظیر دارند؟
آ) ملک از خردمندان جمال گیرد و دین از پرهیزگاران کمال یابد.

ب) درس معلّم ار بود زمزمه‌ی محبّتی
جمعه به مکتب آورد طفل گریزپای را

پاسخ:

در عبارت آ «جمال» و «کمال» سجع دارند. در عبارت ب نیز «درس» و «معلّم» و «مکتب» با هم مراعات نظیر دارند.